

En l'estela de V. Gordon Childe (1892-1957)

Vicente Lull

Childe remind an enigma.

Bruce T. Trigger

En la trajectòria intel·lectual de Vere Gordon Childe, probablement l'arqueòleg més llegit i imitat en la curta història de la disciplina, s'hi podrien distingir quatre fases. Es tractaria, en tot cas, d'etapes difuses que emfasitzarien diferents aspectes del seu interès intel·lectual. La primera destil·laria una dependència historico-cultural, tamisada per l'aprenentatge oxonià que va rebre d'Evans i Myers, pel respecte a les idees difusionistes de Montelius i per la traducció moderada que es va atrevir a fer de Kossinna.¹ La segona, caracteritzaria el seu nou interès per la història socioeconòmica i introduiria un lleu gir en la seva percepció del canvi social. Encara que en aquesta percepció s'hi vulgui veure un prematur gest funcionalista, la difusió i el culturalisme encara protagonitzen l'escena. En la base del seu criteri discriminatori apunta, per primera vegada, la perspectiva del desenvolupament de les formes econòmiques i socials, preferentment tecnoeconòmiques, com el motor del canvi social. No obstant això, el progrés de les tecnologies encara resultava més crucial que l'organització social del treball; un caire ambientalista segueixicolorint, en ocasions,

1. Les obres que il·lustren aquesta etapa són *The Dawn of European Civilization* (1925), *The Aryans: a study of Indo-European origins* (1926) i *The Danube in Prehistory* (1929). L'èxit científic del primer d'aquests llibres li va facilitar en 1927 l'accés a la primera càtedra Abercromby d'Arqueologia a la Universitat d'Edimburg.

l'escena econòmica.² Des del seu primer viatge a l'URSS l'any 1935, i fins al 1945, podria definir-se una tercera fase que deuria el seu criteri a la influència marxista, però no marxiana; el seu coneixement de l'obra de Marx no seria significatiu fins al 1945.³ A partir d'aquest moment, corregeix els elements obreristes d'abans, si és que se'ls pot denominar així.⁴ La seva ver-

2. *The Bronze Age* (1930) i *New Light on the Most Ancient East* (1934) donarien bon compte d'aquest nou interès que ja s'albirava a *The Most Ancient Past* (1928).

3. El seu primer llibre, *How Labours Govern: A Study of Worker's Representation in Australia*, escrit l'any 1923, no és d'arqueologia, sinó de teoria política. Conté les primeres referències a Marx, encara que només sis i de poc interès (capítols III, IX i X, en aquest darrer quatre vegades). El text destaca per la seva crítica cap a les formes de govern liberal-burgeses afavorides pel partit laborista i per la seva càrrega obrerista de clar matís britànic, més que pel seu coneixement de l'obra de Marx. El text és de fàcil accés a <http://www.marxists.org/reference/subject/politics/childe/how-labor-governs/index.htm>

4. Recordi's que Childe va adoptar una actitud políticament compromesa abans d'anar a Oxford l'any 1914, participant en debats sindicals i en moviments polítics d'esquerra (ORSER i PATTERSON, 2004: 2). Quan va tornar a Austràlia dos anys més tard, després dels seus estudis a Oxford, el seu compromís es va multiplicar, fet que li va impedir accedir a un lloc de treball a la Universitat de Sidney i, més tard, el va obligar a abandonar el seu país. Per fer oposició contra la conscripció obligatòria del primer ministre australià W. M. Hugues, es va unir a un grup antibel·licista anomenat *Australian Union Of Democratic Control* (ALLEN, 1976: 636, <http://www.reasoninrevolt.net.au/bib/PR0000818.htm>). Des d'allà, va lluitar contra la doble política del laborisme en el seu afany per participar en una guerra mundial que salvaguardés els interessos de la burgesia mitjançant la utilització dels treballadors i beneficiés políticament uns pocs.

sió marxista es va esbossant i, encara que acostumi a traduir el *treball acumulat* marxista per *coneixement acumulat* i *control sobre la naturalesa*, defensa la sobre-determinació de les condicions objectives sobre les subjectives i inter-subjectives, i situa, en un punt marxista ortodox, l'esfera econòmica sobre la ideològica. Finalment, encara que no faci un ús explícit de la lluita de classes, considera que allà on la superestructura exerceix domini la societat resultarà conservadora; accepta la tendència, inevitablement progressista, que les bases oprimites protagonitzaran el canvi i reafirma la seva creença que els antagonismes (contradiccions) socials són el motor del canvi històric. En aquest temps, el seu pensament sedimenta i intenta conciliar certs desajustaments entre progrés i benestar (a costa del segon) mentre obre ferides que no resol, tant sociològiques (com més comprensió objectiva, més control social) com arqueològiques (la prehistòria no pot retre compte de les creences).⁵

L'última fase de Childe, des del final de la II Guerra Mundial fins a la seva mort, continua sotmesa a debat. Alguns biògrafs i/o col·legues hi volen veure una continuïtat i, fins i tot, una intensitat més gran del marxisme de la tercera etapa,⁶ mentre que uns altres advoquen per una decepció progressiva d'aquest alè fins a la seva total extenuació.⁷ Fos com fos, va ser després de la contesa i fins a la seva mort quan la producció intel·lectual de Childe destaca, per primera vegada, pel seu interès teòric i metodològic més que no pas pel desplegament substantiu de les seves síntesis empíriques.⁸

Està per demostrar fins a quin punt la praxi política de Childe va estar més influïda per teories contestatàries que aprenguts en els passadissos universitaris anglesos, que del que aprenguts durant els primers anys en el seu país d'origen. Sobre aquest últim tema vegi's Mulvaney (1994: 57), encara que per a altres investigadors el seu creixement intel·lectual filosòfic-polític durant aquesta època procedeix, en major mesura, de les intenses converses sobre Hegel i Marx que va mantenir amb el seu amic R. P. Dutt, qui va arribar a ser membre del Comitè Executiu del Partit Comunista d'Anglaterra entre 1922 i 1965 (TREITSMAN, 1974: 28).

5. En forma més moderada que la que liderarà més tard C. F. C. Hawkes (1954). Les obres destacades d'aquest moment són textos de divulgació: *Man Makes Him Self* (1936), *What Happened in History* (1942) i *Progress and Archaeology* (1945a).

6. Gathercole (1976: 5) o Trigger (1988: 14).

7. Daniel (1958: 66-7) o Clark (1976: 3).

8. Tot i que durant aquesta etapa produeix obres arqueohistòriques de gran interès, com *Prehistoric migrations*

N'hi ha prou de fer una ullada als articles que va publicar durant la seva vida per distingir que l'interès conceptual al qual fem al·lusió radica principalment en els seus últims anys. Fins al 1935, i coincidint amb les seves dues primeres etapes, no es troba en la bibliografia de Childe cap article de contingut estrictament teoricomodològic.⁹ Entre el 1935 i el 1946 la seva vocació marxista es tradueix en informes sobre l'estat de l'arqueologia i la prehistòria a l'URSS¹⁰ més que no pas en publicacions especialitzades, tot i que set dels seus articles manifesten indicis d'aquest interès teoricomodològic renovat.¹¹ En qualsevol cas, només es tracta de tretze publicacions entre més de setanta. No obstant això, entre el 1935 i el 1945 publica les seves obres més emblemàtiques i de més impacte social: *Man Makes Himself* (1936), *What Happened in History* (1942) i *Progress and Archaeology* (1944). Totes tres solen ser considerades obres de divulgació, però hi trobem el contingut principal de la seva perspectiva històrica i les eines que van facilitar el camí per elaborar-la. Precisament, va dedicar els anys que van seguir aquesta etapa a matisar, revisar, millorar i enriquir el procediment que va il·luminar la seva lectura i els resultats als quals va arribar.

Durant els darrers deu anys de la seva vida, els textos reflexius es van intensificar i van arribar a representar la tercera part de la seva tasca intel·lectual. Algun col·lega, potser per distància

in Europe (1950) i *The prehistory of European civilization* (1958a), la seva producció teòrica (*History*, 1947a; *Social Evolution*, 1951 i *Society and Knowledge*, 1956a) i metodològica (*Piecing together the Past, A Short Introduction to Archaeology*, ambdues de 1956) les supera.

9. Entre una seixantena d'articles escrits en aquesta etapa, només dos, per altra banda inclassificables, podrien ser considerats, fins a cert punt, teòrics: «Is Prehistory Practical?» i «Races, Peoples and Cultures in Prehistoric Europe», ambdós publicats l'any 1933, mentre només un, «Changing Methods and Aims in Prehistory», publicat el 1935, podria ser considerat metodològic.

10. Sis contribucions tenen aquesta finalitat: dues publicades a *Nature* (1940, 1946b) i quatre a *Man* (1942b, 1942c, 1942d i 1943a), mentre que una altra publicació de tall similar aborda l'estat de les ciències humanes a l'URSS (1946a).

11. Podem entreveure-ho, en major o menor grau, a «The History of Civilization» (1941), «Archaeology as a Science?» (1943), «The future of Archaeology» (1944), «Archaeological Ages as Technological Stages» (1945), «Rational order in Prehistory» (1945), «Human cultures as adaptations to environment» (1946) i «Archaeology and Anthropology» (1946).

ideològica, menysté els seus assoliments i les seves conclusions històriques¹² o el seu compromís amb el marxisme en aquesta etapa final de la seva vida,¹³ i fins i tot es volen veure motivacions psicopolítiques en la seva decisió de llevar-se la vida. Res d'això importa a hores d'ara, ja que Childe continua sent el punt de partida d'una arqueologia científica no exempta d'arrel històrica a diferència del processualisme, i amarada dels processos que la humanitat transita en *fer-se a ella mateixa*, col·lectivament i socialment.

Desenvolupament conceptual: la cultura i els seus tipus

Com no podria ser d'una altra manera, les categories childeanes i les teories historicosociològiques a les quals van lligades canvien amb la renovació i ajustament dels seus criteris. No obstant això, en va mantenir algunes, com *cultura*, *difusió* o *migració* acompanyant, fins al final dels seus dies, la perspectiva marxista que els atorgava un sentit i ancoratge històrics, allunyats de pressupòsits *antropològicistes*.¹⁴ Al costat dels conceptes que va anar elaborant, preservà també certes creences de les quals no es va poder alliberar mai: que els éssers humans siguem conservadors per naturalesa, que la història sigui impredecible, que el progrés (índex de l'adequació entre idees i realitat) sigui la pauta de l'esdevenir històric, o que al desenvolupament material li

correspongui sempre un retrocés moral, només són algunes de les més emblemàtiques.

Cultura constitueix el rerefons i la base de tot l'entramat conceptual de Childe. És la categoria global i primordial. Adopta el terme des d'una pre-visió típicament neokantiana que distingeix la ciència natural de la ciència social i dedueix que les ciències humanes tenen per objecte la *cultura* i, com a disciplina paradigmàtica, la *història*. Molt reconeguda és la seva dependència de Kossinna en referència a això, com també ho va ser el seu intent de posar fre als excessos racistes i xenòfobs que, al principi, també el guanyaren.¹⁵

A partir de Kossinna, de la tradició geogràfica alemanya i de la influència de Myres, va esbossar el camp espacial i semàntic de *cultura* i el va aplicar, amb més o menys fortuna, al registre arqueològic. Al principi, no en defineix l'àmbit, i aplica el concepte seguint el criteri de la distribució regional d'uns ginyes que considera clau o diagnòstics.¹⁶ Després, apel·la a la redundància dels trets materials com a sustentadora d'ètnies o pobles; així com els trets materials proporcionen cultures arqueològiques, els trets físics suggeririen races. Ambdós processos podrien mostrar *pobles*. El tipus de distribució de les seves restes permetria dictaminar el seu punt d'origen i els seus moviments.¹⁷ En altres paraules, n'esbrinaríem els orígens i el rastre de les migracions que van haver d'emprendre. Les migracions, al seu torn, constituïrien el succés motor del canvi social, i actuarien segons quines fossin les condicions històriques i les possibilitats dels receptors o els emissors d'influències.¹⁸

12. Tringham (1983: 87) voreja el ridícul quan afirma que el treball de Childe ha estat relegat a la història de la disciplina i que actualment és vist com a irrellevant.

13. Per a Wheeler, el marxisme de Childe «acoloria més que conformava les seves interpretacions»; Piggott va arribar a dir que el seu marxisme era «un retorçat acudit intel·lectual», mentre que Daniel assegura que al final de la seva vida va començar a cansar-se del marxisme, amb la qual cosa concorda amb Clark que va ser el mateix Childe qui va afirmar que el marxisme no servia per explicar processos culturals (TRIGGER, 1982: 19-23). Potser, d'haver-se publicat «Prehistory and Marxism» (1979) trenta anys abans, quan ell ho va escriure, ens hauríem lliurat dels comentaris precipitats d'alguns «notables» de l'arqueologia anglosaxona; encara que possiblement no hagués estat així, ja que també confonen rellevants passatges de «Retrospect» (1958b) i «Valediction» (1958c) que tracten tant del marxisme de Childe com del mòbil del seu suïcidi.

14. Així ho il·lustren les seves publicacions pòstumes: «Prehistory and Marxism», «Valediction» i «Retrospect».

15. A *The Aryans* argumenta que la riquesa del llenguatge i la mentalitat superior que es dedueix d'ella van ser els factors que fonamentaren l'excel·lència i l'èxit d'aquest poble (1926: 212). Tanmateix, davant el perill que representava l'Alemanya nazi i l'ascens de Hitler, les seves crítiques contra la intolerància racista es van refermar (1933a i 1933b).

16. Childe (1925).

17. Childe (1929).

18. L'orientalisme radical que va prendre de Montelius serví en les seves primeres obres per explicar l'origen dels canvis socials i per distingir la «dinàmica» Europa del «conservador» Pròxim Orient. En la sisena edició de *The Dawn*, corregida i actualitzada poc abans de la seva mort (el seu prefaci data de març de 1957), reconeix que la nova evidència arqueològica l'obliga a tenir una actitud orientalista menys dogmàtica que la que mantingué el 1925; un canvi

Per a Childe, la migració i el comerç sempre van aportar beneficis en fer mixtures i multiplicar les variables per al comportament, i facilitar el progrés material i social. No l'esperuguí mantenir que els arqueòlegs sempre haurien de ser evolucionistes i difusionistes.¹⁹

El caràcter empirista i alhora essencialista²⁰ del primer contingut que atorga a *cultura* va anar sent matisat a mesura que va anar obrint la seva perspectiva d'anàlisi. La càrrega economicoambientalista obté carta de naturalització una mica més tard, quan comença a valorar l'experiència col·lectiva com *la* realitat en la qual troben suport les diferents cultures.²¹ Més endavant, sintetitza totes aquestes intuïcions i suggereix que les tradicions comunes, lligades als territoris de convivència i a les formes econòmiques, condicionen l'expressió concreta que manifesten les cultures, tot i que adverteix que tradició i ambient només *condicionen* les formes socials i ideològiques sobre *la determinació* del mode de producció de la societat.²²

L'any 1950, continua dient que els arqueòlegs usen *cultura* en un sentit restringit, com a conjunt de trets materials associats i reiterats, però matisa que les divergències històriques i socials farguen diferents itineraris no només per la funció dels objectes, el material del qual estan fets o el medi en què apareixen. Són les variacions en tipus, pràctiques o estils socials específics les que més ens ajuden a distingir cultures.²³ Aquest important matís trasllada la clau interpretativa de

de quantitat, no de qualitat. En el darrer capítol d'aquesta mateixa edició també aclareix que el dinamisme europeu enfront de l'estatisme oriental no ha de ser llegit en clau racial o ambiental mitjançant místiques propietats de sang i sòl, sinó en termes històrics-sociològics (p. 343).

19. Cf. Childe (1956b).

20. Cf. Childe (1925, 1926 i 1929).

21. Defensa que els conjunts de materials redundants que l'arqueologia rescata procedeixen d'una experiència compartida en un mateix ambient. Tradició i ambient es constitueixen aquí, resoltament, com l'evidència d'un mateix poble: «Els trets d'una cultura es presenten junts davant els arqueòlegs perquè són creacions d'un únic poble, adaptacions al seu entorn aprovades per l'experiència col·lectiva; expressen, així, la individualitat d'un grup humà unit per tradicions socials comunes» (CHILDE, 1935: 3).

22. Childe (1946c).

23. Entre elles, atorga el mateix protagonisme a les pràctiques funeràries que ja li concedí anys abans (CHILDE, 1929: VII i 1930: 42-43).

l'empíria al comportament, i emfasitza el paper de la tradició i els seus mecanismes de comunicació i aprenentatge com el substrat que proporcionen les distàncies materials concretes que s'observen entre cultures. Per aquest motiu no ha de fer estrany la seva arriscada proposta que els trets que semblen més insignificants mostrin més feblement les diferències entre cultures.²⁴ És per això que, per a Childe, amb l'evidència material es poden suggerir «conjectures plausibles sobre l'existència d'esclaus, la posició de la dona i l'herència de la propietat. Fins i tot la superestructura ideològica pot arribar a constituir el tema de prudents hipòtesis».²⁵ *Tradició social, difusió i relacions de producció* constitueixen, durant l'última dècada de la seva vida, els tres factors que permeten distingir cultures i manifestar, alhora, les estratègies socials.

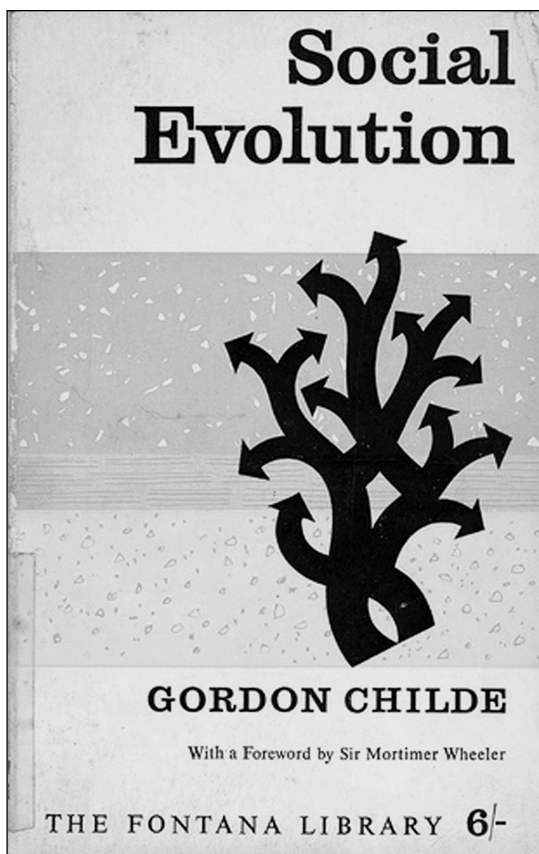
El procediment a seguir²⁶

Fins al final dels seus dies, Childe va conjugar una teoria del desenvolupament historicosocial de clara filiació marxista i evolutiva, una proposta instrumental sociològica de caràcter historico-culturalista i una hipòtesi de com es pot produir el canvi establert en el progrés social i la comunicació de coneixements, que li va permetre mantenir viu un difusionisme *sensu lato*. Vaig avançar que entre el 1925 i el 1935 va deambular des del substrat empíric fins al culturalisme i que, entre el 1935 i el 1945, va intentar sintonitzar evolució, culturalisme i marxisme. Després de la II Guerra Mundial va fer el gir definitiu (potser el *retorn boomerang* als seus interessos d'origen) en considerar primordial el que avui es denominaria arqueologia social i relegar-hi el procediment empirista que permetria desenvolupar-la. Sens dubte, va ser un mestre a entrecreuar tendències

24. Tampoc no s'ha d'oblidar que Childe va mantenir sempre la hipòtesi que un tipus d'evidències, com la ceràmica a mà o els rituals funeraris, tendeix a persistir tot proporcionant indicis d'identitat ètnica millors que aquells que posseeixen un significat tecnològic i són més eficients en ser adoptats ràpidament per altres cultures a causa dels avantatges que proporcionen (CHILDE, 1929: 248) (Cf. TRIGGER, 1994: 12).

25. Childe (1951).

26. Childe desenvolupa en dues de les seves obres (1956a i 1956b) els trets primordials del seu procediment metodològic.

Portada del llibre *Social Evolution* de Gordon Childe.

historiogràfiques i a superar desajustaments doctrinals.²⁷ En canvi, el seu procediment arqueològic instrumental va mantenir un estàndard gairebé constant.

Segons Childe, per retre compte de l'evidència arqueològica cal procedir sistemàticament com es faria en qualsevol altra ciència.²⁸ Primer, s'ha de classificar la informació mitjançant preguntes senzilles de diferent ordre que denomina *funcionals*, és a dir, per què va servir?; *cronològic* o quan es va fer?; qui ho va fer?, *corològic*.²⁹ Preguntes sense resposta si no es compta amb

27. Per a Orsen i Patterson (2004: 2), va ser capaç de juxtaposar Durkheim i Spencer amb les perspectives socials-històriques de Marx, Engels i els seus successors.

28. El caràcter científic de la disciplina mai va ser posat en dubte per Childe (1943c, 1947b), fins i tot transcendint la necessitat finalista de formular lleis generals. Per a ell les lleis eren descripcions d'allò observat, fórmules probabilístiques amb diversos graus d'ajustament o aplicabilitat (CHILDE, 1958b: 74).

29. S'accedeix a les respostes mitjançant tipologia i analogia, tipologia i/o estratigrafia o preguntant-se quines cultures van poder proporcionar-la i beneficiar-se d'ella, respectivament.

els *tipus* que es puguin establir a partir de les evidències materials. Childe insisteix que l'arqueològic estudia abstraccions: *no coses, sinó tipus*. El tipus és una abstracció que pretén acostar-se al model o als models pels quals les coses són com són i no d'una altra manera, ja que per a ell només així es pot reduir la confusa varietat del comportament a proposicions manejables del mètode científic.³⁰

Una vegada arribats fins a aquí, es pot passar al que és important, que no és res més que esbrinar *tipus* associats a conjunts sincrònics. Precisament, anomena *cultura* aquesta coincidència fenomènica redundat que expressa models de comportament comuns a un grup de persones. Hi aplica un axioma sociològic, encara que en puritat pugui tractar-se d'una simple intuïció, que considera que com més petita sigui una societat, menys llibertat tindrà l'individu per desviar-se de la norma, i com més petites siguin dues societats, més es diferenciaran les seves maneres de comportar-se i, al seu torn, produiran diferències més visibles en els objectes materials.³¹

Paral·lelament a allò exposat, i necessari per establir sincronismes i diacronies, s'ha de donar compte del temps dels tipus.³² No obstant això, per al darrer Childe, les cultures ja no eren contenidors estàtics d'objectes similars i recurrents, sinó que variaven en el seu desenvolupament i entre si segons el moviment de béns i recursos en què participaven.

Childe com a referència

La influència de Childe en tota l'arqueologia posterior és de tanta entitat que molts col·legues, inclosos els al·lèrgics al marxisme, mani-

30. Childe (1956c) [1972: 13-22].

31. Childe (1956c) [1972: 20].

32. Childe intenta evitar el raonament circular (els tipus s'ajusten a temps que, alhora, ells mateixos van establir) apel·lant a l'estratigrafia, servint-se de l'axioma que els mateixos objectes no poden ser utilitzats per a tipus i temps alhora, o insistint en la necessitat de desenvolupar un mecanisme de contrastació independent. Recordi's que el mètode de datació per radiocarboni encara estava en experimentació en aquells anys. El mateix Childe comença el seu «Valediction» (1958c: 1ss) insistint que el primer deure de l'arqueologia del futur és fixar la cronologia, una tasca, comenta, ni tan sols pròpia de l'arqueologia; també conclou «Retrospect» d'igual manera (1958b: 74).

festen un cert caràcter marxista en utilitzar claus interpretatives de les quals desconeixen o dissimulen el veritable origen.³³

Childe sembla una icona a la qual en vida se suggereix teòricament ubiqua (se'l considera, al mateix temps, historicista cultural, particularista, evolucionista, funcionalista o marxista) i, després de la seva mort, investigadors de totes les tendències el reclamen com a precursor. El processualisme que es desenvoluparà des de principis dels anys seixanta hi està en deute pel pes que s'atorga als patrons d'assentament o per l'èmfasi tecnoadaptatiu-ambientalista en la definició social, qüestió que tanmateix no sempre va secundar. També se'l vol veure en l'origen de l'*intertext* postestructuralista, i fins i tot podria semblar precursor dels estudis de gènere.³⁴ En canvi, sí que es poden trobar arguments més complexos i adequats per secundar l'impacte que Childe va tenir en les futures arqueologies socials. L'objectiu de les seves investigacions van ser, en darrera instància, les relacions socials i l'organització de la gent en totes les seves manifestacions, fossin econòmiques, polítiques o religioses. El seu interès científic sempre va anar en aquesta direcció, encara que dubtés dels recursos de l'arqueologia per revelar-ne algunes.

És ben sabut que l'arqueologia social té diversos colors, com els tenen les classes socials, encara que les teories de la globalització intentin difuminar les desigualtats malentenen les diferències. Un correlat d'aquesta situació pot observar-se entre l'arqueologia social anglosaxona i la llatinoamericana, referents inexcusables de malentesos polítics i científics. Confrontar les obres proces-

sualistes amb qualsevol text de l'arqueologia social llatinoamericana dona com a resultat un abisme entre les intencions socials que es persegueixen i un estret veïnatge dels procediments metodològics que secunden. L'estratègia política que *havia de respectar* l'obra de Childe no va contribuir especialment a fixar el rumb d'una arqueologia social distintiva, i per això ambdues tendències poden passejar-lo com a estandard. Cal no oblidar que, en el seu temps, les *formes* democràtiques, més que no pas el contingut que la democràcia diu atresorar, *dictaven* la possibilitat de ser acceptat socialment o, simplement, la de poder treballar en les mateixes condicions que aquells que estan a prop del poder; una manera potser més rude que la que segueix dominant a Occident en gran part de l'esfera pública. En qualsevol cas, ambdues arqueologies comparteixen un element crucial: la necessitat d'establir vincles entre el passat i el present, encara que en la pràctica no es pugui comprendre què és el que té de moderada l'una o de revolucionària l'altra, més enllà de la ideologia que suposadament contenen les paraules.

L'últim reclam que situa Childe en l'origen d'una tendència prové de les propostes de conceptualització centre-periferia i/o anàlisi dels sistemes-món, recentment considerats fèrtils per a l'arqueologia per diversos investigadors (Kristiansen, Rowlands, Frankenstein, etc.). A. Gunder Frank, un dels impulsors d'aquest enfocament, situa Childe com un dels seus pioners.³⁵

Childe i el marxisme

Atès que el perfil marxista de Childe és el que més el caracteritza, resulta oportú esbossar-lo en la clausura d'aquest text. En començar la seva vida universitària, el marxisme va ser la seva inspiració i va configurar la seva actitud social; després del seu primer viatge a l'URSS, li va servir per consolidar l'aspecte científic que sempre va pretendre per a l'arqueologia. Ja vaig avançar anteriorment algu-

33. Childe va mantenir fins i tot relacions científiques cordials amb feixistes i ultraconservadors, en nom de la ciència o pel seu interès a compartir informació professional. Díaz Andreu (2007: 31, 33-4) aporta evidències d'aquest ordre utilitzant la correspondència de Childe amb L. Pericot i amb J. Martínez Santa-Olalla, considerats per la investigadora un franquista simpatitzant de l'Opus Dei (Pericot) i un falangista (Martínez Santa-Olalla).

34. Si bé els arguments de Trigger, el seu comentarista més rellevant, poden resultar convinents per al cas processualista, no crec que tinguin entitat per encoratjar la senda postestructuralista (1994: 23). Tampoc no comparteixo que existeixin motius adequats per posar-lo en relació amb l'origen dels estudis de gènere, encara que tregui a la llum espais de gènere en els seus primers estudis sobre Skara Brae (1994: 15) o afronti un tractament progressiu de la dona a partir dels anys quaranta (1994: 18).

35. Gunder Frank (1993: 386). No serà necessari insistir en el risc d'aplicar mecànicament aquestes propostes a societats anacròniques al món modern. Aquesta tendència, a l'estela de l'últim marxisme, inclou a més, en arqueologia, influències estructuralo-funcionalistes i fins i tot liberals, per la qual cosa no és d'estranyar que utilitzin interessadament Childe.

nes facetes de la seva actitud política progressista i compromesa; ara és el moment de comentar succintament els aspectes marxistes que més valorava³⁶ i aquells amb els quals l'enriquí.

Abans del 1935, el seu coneixement de l'obra de Marx era deficitari. A causa d'això, va creure haver trobat el motor del canvi social en les característiques ambientals i en els mecanismes que acceleraven la difusió de les idees, en forma d'avenços tecnològics. Segons interactuessin ambdós factors, s'assistiria a un procés que, una dècada més tard, entendrà més evolutiu i social i menys naturalista. Recordem que l'any 1925 suggeria que l'economia agafava la forma dels vincles comercials i l'explotació dels recursos locals. L'any 1928, donaria a l'economia un pes més gran, i el 1934 argumentaria que el canvi tecnològic comporta un inevitable creixement demogràfic i un consegüent èxit d'adaptació. L'economia es convertiria per a ell en la principal font de progrés.

L'impacte que li va causar l'arqueologia soviètica és de difícil valoració, però en qualsevol cas va ser immediat.³⁷ En les obres d'aquesta fase de la seva vida, s'hi pot observar com supera la *determinació* dels factors geogràfic i migratori, i passa a considerar-los simples *condicions* del desenvolupament social, atès que els instruments duen el segell de les realitats socials i econòmiques sota les quals han estat manufacturats, i que les idees són en gran part producte de l'adaptació a l'entorn.³⁸

Cap al 1946, va acceptar de Marx que la producció *determinava* l'organització social i les creences.³⁹ L'economia també era vista com *el* fonament de la societat i la ideologia. No es tracta, però, d'una economia que radiqui en l'abstracció, sinó aquella que propicia l'existència objectiva de la materialitat social, concreta i pràctica, aquella que respon a una relació dialèctica entre les forces productives i les relacions socials de producció.

36. La influència que va rebre del marxisme ha estat subratllada per molts investigadors (KLEJN, 1977, 1994; TRIGGER, 1980, 1988, 1994; SPRIGGS, 1984; MCGUIRE, 1992; PATTERSON, 2003; ORSEN i PATTERSON, 2004 i LULL i MICÓ, 1997 i 2007, entre altres).

37. Childe (1936) [1986: 16-20].

38. Childe (1945a: 78).

39. Childe (1946c) [2004: 76s].

Childe seguia Marx quan considerava que la tecnologia depenia del marc d'un sistema econòmic i social que, inevitablement, contenia molts elements socials i culturals que l'antecedien i que condicionaven tota concreta evolució tecnològica. En el canvi històric també hi influïen les relacions de producció, les formes de propietat, l'aplicació del coneixement científic objectiu, els mitjans de producció i, és clar, l'entorn natural.⁴⁰ Per tot això, el coneixement detallat de l'economia havia de permetre a l'arqueòleg inferir la part significativa de l'organització social i els sistemes de creences. Per a Childe, a partir del 1946, el canvi social ja és producte del desenvolupament de les forces productives quan entren en contradicció amb les relacions de producció i propietat existents.⁴¹

Excepte en la primera etapa de la seva producció científica, sempre es va oposar a l'unilinealisme i a l'economicisme⁴² per entendre el desenvolupament social. Per a Childe, la història està alliberada de lleis transcendents, fet que no significa que *sigui* un caos, o impossible de comprendre en les seves línies fonamentals. Les lleis són descripcions de les coses observades i, com a tals, fórmules probabilístiques amb un divers grau d'aplicabilitat.⁴³ En la retrospectiva que va escriure al final de la seva vida, en un moment en què diu que ha valorat en més profunditat Marx, explicita que «vaig despullar la

40. Vegeu Trigger (1980: 100 i s).

41. Childe (1946c) [2004].

42. De qualsevol signe que es manifestessin, fóra liberal o marxista mecanicista. En un passatge molt conegut ataca el que denomina perversió marxista, referint-se explícitament als *marristes* que «apellen a les uniformitats de l'evolució social, que si bé semblen fer intel·ligible el desenvolupament de cada cultura a la qual apliquen aquest concepte, fracassen per complet al tractar d'explicar les diferències entre cultures, i esborren o descarten les diferències observades al considerar-les irrelevantes. D'aquesta manera, la prehistòria es torna ahistòrica» (CHILDE, 1958c: 5). Per a Childe, les laxes relacions entre economia i superestructura, combinades amb la diversitat mediambiental, produeixen una pauta multilineal evolutiva, més que una pauta unilineal.

La confusió de Clark entre marrisme i marxisme li fa dir que Childe, al final dels seus dies, va sofrir una gran decepció en les seves idees marxistes. Vegi's Klejn (1994: 88) per avaluar l'abast d'aquest error.

43. Com encertadament comenta Trigger (1980: 138). Childe matisa a més que «els arqueòlegs no poden predir el futur amb precisió, però la comprensió del passat pot aportar una base per a la seva planificació» (1947a: 68-69).

Jaciment neolític de Skara Brae a Orkney (Anglaterra) excavat per Gordon Childe.

meva ment de lleis transcendents que van determinar la història i de causes mecàniques, ja siguin econòmiques o mediambientals, que en pauten automàticament el curs». ⁴⁴ La seva dependència d'un Marx més materialista-dialèctic constitueix l'ingredient principal de les seves últimes obres. En aquestes obres hi destaca la insistència en el fet que la *teoria mai ha d'anar divorciada de la pràctica*, que l'*estructura de la realitat no transcendeix a la seva expressió històrica* o que la *funció del coneixement és pràctica i el seu objecte és guiar l'acció*. ⁴⁵ Quant a l'arqueologia, insisteix que la seva principal tasca és la interpretació econòmica, sociològica i, en darrera instància, històrica a partir de la informació que facilita, fet que en realçaria la posició i suposaria un avenç en la història humana. ⁴⁶

Childe es va suïcidar el 19 d'octubre de 1957 a les Blue Mountains de Nova Gal·les del Sud (Austràlia). El seu acte ve avalat per les seves pròpies paraules. ⁴⁷ S'hi poden trobar motius econòmics: «M'he tornat molt dependent de gran quantitat de comoditats supèrflues —fins i tot luxes— (...), i amb la meua jubilació, per cert, no podria mantenir el meu nivell de vida, sense

el qual em semblaria intolerable l'existència i necessari per evitar que em transformés en un invàlid i una càrrega per a la societat (...). Sempre he considerat que una societat sana s'hauria de desbarassar de semblants paràsits ⁴⁸ oferint l'eutanàsia com el màxim honor o imposant-la fins i tot en casos extrems, però no condemnant-los a la misèria i la fam per la inflació. Sempre he pensat deixar de viure quan això ocorri.» Motius socials: «Posar fi a la seva vida és una cosa que distingeix millor l'*homo sapiens* d'altres animals que la inhumació cerimonial dels morts». I també motius ideològics: «El prejudici britànic contra el suïcidi és del tot irracional.» Uns motius ideològics que es converteixen en predictius: «Un accident pot sobreviure fàcilment i naturalment en un penya-segat de muntanya.»

Si calgués enumerar les principals característiques de Childe, totes trobarien fonament en la seva actitud científica materialista, realista, objectiva i dialèctica, i en el seu compromís social, fonamentalment antiburgès. Ben distant de conformismes, embuts, sensibleries i doble moral, el seu millor perfil podria ser esbossat amb les seves pròpies paraules:

«No m'interessen les veritats absolutes, els objectes de la contemplació pura en un món suprasensible d'idees, d'existència eterna, més enllà de tota possibilitat de canvi o pertorbació per l'acció humana, immòbils com estrelles en un firmament remot, fora de l'abast de la societat». ⁴⁹

44. Childe (1958b, 74).

45. Childe (1956a). A les frases en cursiva utilitzo la traducció literal de la versió castellana de J. B. De Frondizi per a edicions Galatea (1972: 129, 1355-6).

46. Childe (1958c: 2).

47. La informació procedeix d'unes cartes que Childe va enviar a Grimes, el seu successor a l'Institut d'Arqueologia de Londres, a qui va demanar que mantingués inèdites fins a passats deu anys. Daniel, a instàncies de Grimes, les va treure per fi a la llum l'any 1980 en un editorial de la revista *Antiquity* (Cf. CHILDE, 1980: 1-3). D'aquí procedeixen les frases extretes.

48. Es refereix als «distingits professors que remuguen classes deu anys desactualitzades i que gasten fons departamentals en equips obsolets».

49. Childe (1956a) [1972: 136-7].

Abstract

In the wake of V. Gordon Childe (1892-1957)

The *main reference* for Archaeology, in all of its present day versions, lies in V. G. Childe. The aim of this paper is to suggest the elements which helped to shape it up and the conditions on which it was built. Of special interest are his theoretical and methodological contributions, his interpretative keys, the perspectives he integrated and the Marxist background which defined his social and scientific attitude.

Resumen

En la estela de V. Gordon Childe (1892-1957)

La arqueología, en todas sus versiones actuales, tiene su principal referencia en V. G. Childe. El objetivo de este artículo es sugerir los elementos que ayudaron a conformarla y las condiciones sobre las que fue edificada. Se hace especial hincapié en sus trabajos teórico-metodológicos, sus claves interpretativas, las tendencias que supo integrar y el sustrato marxista que definió su actitud social y científica.

Referències bibliogràfiques

- ALLEN, J. (1979). «Childe, Vere Gordon (1892-1957)». *Australian Dictionary of Biography*. Melbourne: Melbourne University Press. Volum 7, p. 636-637. <http://www.reasoninrevolt.net.au/bib/PR0000818.htm>.
- CHILDE, V. G. (1923). *How Labours Govern: A Study of Worker's Representation in Australia*. <http://www.marxists.org/reference/subject/politics/childe/how-labor-governs/index.htm>
- CHILDE, V. G. (1925). *The dawn of European Civilization*. Kegan Paul, Trench, Trubner.
- CHILDE, V. G. (1926). *The Aryans: a study of Indo-European origins*. Londres: Kegan Paul, Trench, Trubner.
- CHILDE, V. G. (1928). *The Most Ancient East: The oriental prelude to European prehistory*. Kegan Paul, Trench, Trubner. Londres.
- CHILDE, V. G. (1929). *The Danube in Prehistory*. Oxford: Oxford University Press.
- CHILDE, V. G. (1930). *The Bronze Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CHILDE, V. G. (1933a). «Is Prehistory Practical?». *Antiquity* 7, 410-8.
- CHILDE, V. G. (1933b). «Races, Peoples and Cultures in Prehistoric Europe». *History* 18, p. 193-203.
- CHILDE, V. G. (1934). *New light on the most ancient East*. Londres: Kegan Paul, Trench, Trubner.
- CHILDE, V. G. (1935). «Changing Methods and Aims in Prehistory». *Proceedings of Prehistoric Society* 13, 1, p. 1-15.
- CHILDE, V. G. (1936). *Man makes himself*. Watts. Londres. [Vaig utilitzar la versió castellana del Fondo de Cultura Económica, reimpressió 18a. Madrid, 1986.]
- CHILDE, V. G. (1940). «Archaeology in the USSR». *Nature* 145, p. 110-1.
- CHILDE, V. G. (1941). «The History of Civilization». *Antiquity* 15, p. 1-14.
- CHILDE, V. G. (1942a). *What happened in history*. Penguin. Harmondsworth.
- CHILDE, V. G. (1942b). «Prehistory in the URSS. I. Paleolithic and Mesolithic. A. Caucasus and Crimea». *Man* XLII, p. 59.
- CHILDE, V. G. (1942c). «Prehistory in the URSS. I. Paleolithic and Mesolithic. The Russian Plain». *Man* XLII, p. 60.
- CHILDE, V. G. (1942d). «Prehistory in the URSS. I. Paleolithic and Mesolithic. The Copper Age in South Russia». *Man* XLII, p. 74.
- CHILDE, V. G. (1943a). «Archaeology in the URSS. The Forest Zone». *Man* XLIII, p. 2.
- CHILDE, V. G. (1943b). «Archaeology and Anthropology in the URSS». *Nature* 156, p. 224-5.
- CHILDE, V. G. (1943c). «Archaeology as a Science». *Nature* 152, p. 22-3.
- CHILDE, V. G. (1944a). *Progress and Archaeology*. Londres: Watts.
- CHILDE, V. G. (1944b). «The future of Archaeology». *Man* XLIV, p. 7.
- CHILDE, V. G. (1945a). «Archaeological Ages as Technological Stages». *Man* XLV, p. 8.
- CHILDE, V. G. (1945b). «Rational order in Prehistory». *The rationalist Annual* 1945, p. 21-6.
- CHILDE, V. G. (1946a). «The Science of Man in the URSS». *Man* XLVI, p. 9.
- CHILDE, V. G. (1946b). «Human cultures as adaptations to environment». *Geographical Journal* CVIII, 4-6, p. 227-30.
- CHILDE, V. G. (1946c). «Archaeology and Anthropology». *Southwestern Journal of Anthropology* 2 (3) p. 243-251. [Vaig utilitzar la reedició d'ORSER JR., CH. E. i PATTERSON, T. C. (ed.) 2004, p. 71-80.]
- CHILDE, V. G. (1947a). *History*. Londres: Cobbet Press.
- CHILDE, V. G. (1947b). «Archaeology as a Social Science: Inaugural Lecture». Originalment publicat a *University of London Institute of Archaeology. Third Annual Report*. [Vaig utilitzar la reedició d'ORSER JR., CH. E. i PATTERSON, T. C. (ed.) 2004, p. 81-90.]
- CHILDE, V. G. (1950). *Prehistoric migrations in Europe*. Londres: Kegan Paul, Trench, Trubner.
- CHILDE, V. G. (1951). *Social evolution*. Londres: Watts.
- CHILDE, V. G. (1956a). *Society and knowledge*. Nova York: Harper.

- CHILDE, V. G. (1956b). *Piecing together the past*. Londres: Routledge & Kegan Paul.
- CHILDE, V. G. (1956c). *A short introduction to Archaeology*. Londres: F. Muller. [Vaig utilitzar la versió castellana *Introducción a la arqueología*, Barcelona, 1972.]
- CHILDE, V. G. (1958a). *The prehistory of European civilization*. Harmondsworth: Penguin.
- CHILDE, V. G. (1958b). «Retrospect». *Antiquity* 32, p. 69-74.
- CHILDE, V. G. (1958). «Valediction». *Bulletin of the Institute of Archaeology, University of London* 1, p. 1-8.
- CHILDE, V. G. (1979). «Prehistory and Marxism». *Antiquity* 53, p. 93-5.
- CHILDE, V. G. (1980). «Letter» a Editorial. *Antiquity* 54, p. 1-3.
- CLARK, J. (1976). «Prehistory since Childe». *Bulletin of the Institut of Archaeology, University of London*, 13, p. 1-21.
- DANIEL, G. (1958). Editorial, *Antiquity*, 32, p. 66-7.
- DÍAZ ANDREU, M. (2007). «Internationalism in the invisible college». *Journal of Social Archaeology* 7, p. 29-48.
- GATHERCOLE, P. (1976). «Patterns in Prehistory: an examination of the later thinking of V. Gordon Childe». *World Archeology*, 3, p. 225-35.
- GUNDER FRANK, A. (1993). «Bronze Age World System Cycles». *Current Anthropology* 34, 4, p. 383-430.
- HARRIS, D. R. (1994). *The archaeology of V. Gordon Childe*. Londres: University College of London Press.
- HAWKES, C. F. C. (1954). «Archeological Theory and method: some suggestions from the Old World». *American Anthropologist* 56, p. 155-68.
- KLEJN, L. S. (1977). «A panorama of theoretical Archaeology». *Current Anthropology* 18 (1), p. 1-42.
- KLEJN, L. S. (1994). «Childe and Soviet Archaeology: a romance». A HARRIS, D. R. (ed.) 1994, p. 75-93.
- LULL, V.; MICÓ, R. (1997). «Teoría arqueológica I. Los enfoques tradicionales: las arqueologías evolucionistas e historicoculturales». *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 7 p. 107-128.
- LULL, V.; MICÓ, R. (2007). *Arqueología del origen del Estado. Las teorías*. Barcelona: Ed. Bellaterra.
- MANZANILLA, L. (ed.) (1988). *Coloquio V. Gordon Childe. Estudios sobre la revolución neolítica y la revolución urbana*. Universidad Nacional Autónoma de México.
- MCGUIRE, R. (1992). *A Marxist Archaeology*. San Diego: Academic Press.
- MULVANEY, J. (1994). «Another university man gone wrong. V. Gordon Childe 1892-1922». A. D. R. HARRIS (ed.) p. 55-73.
- ORSER JR., CH. E. i PATTERSON, T. C. (ed.) (2004). *Foundations of Social Archaeology. Selected writings of V. Gordon Childe*. Oxford: Berg.
- PATTERSON, T. C. (2003). *Marx's Ghost*. Oxford, Nova York: Berg.
- SPRIGGS, M. (1984). *Marxist Perspectives In Archaeology*. Cambridge University Press.
- TREITSMAN, J. M. (1974). «Childe, V. Gordon». Dins: *Enciclopedia Internacional de las Ciencias Sociales* (3) p. 338-341. Madrid: Editorial Aguilar.
- TRIGGER, B. G. (1982, original del 1980). *La revolución arqueológica. El pensamiento de Gordon Childe*. Barcelona: Fontamara.
- TRIGGER, B. G. (1988). «V. Gordon Childe: un arqueólogo marxista». a MANZANILLA, L. (ed.) 1988, p. 7-14.
- TRIGGER, B. G. (1994). «Childe's relevance to the 1990s». A D. R. HARRIS (ed.) 1994, p. 9-34.
- TRINHAM, R. (1983). «V. Gordon Childe 25 Years After: His Relevance for the Archaeology of the Eighties». *Journal of Field Archaeology* 10, p. 85-100.

Vicente LULL (1949) és catedràtic de Prehistòria a la Universitat Autònoma de Barcelona. Des de la dècada dels setanta ha dirigit nombrosos projectes d'investigació sobre la prehistòria de la península Ibèrica i de les Illes Balears. Actualment dirigeix el Grup de Recerca de Qualitat: *Arqueoecologia social del Mediterráneo*. Són, a més a més, especialment rellevants les seves contribucions a la teoria arqueològica. És autor o coautor de les obres següents, entre altres: *La «cultura de El Argar». Un modelo para el estudio de las formaciones económico-sociales prehistóricas* (1983), *Arqueología de Europa, 2250-1200 a.C. Una introducción a la Edad del Bronce* (1992), *Cronología de la prehistoria reciente de la península Ibérica y Baleares* (c. 2800-900 cal ANE) (1996), *Ideología y sociedad en la prehistoria de Menorca. La Cova des Càrritx y la Cova des Mussol* (1999), *Proyecto Gatas 2. La dinámica arqueoecológica de la ocupación prehistórica* (1999), *Arqueología del origen del estado. Las teorías* (2007) y *Los objetos distinguidos. La arqueología como excusa* (2007).

Títol original: *En la estela de V. Gordon Childe (1892-1957)*. Traducció d'Enriqueta Pons i Bea Palomar.